



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HAYDAR ERGÜLEN'İN "GÖZLÜKLÜ ŞİİR"İNİ TAHLİL DENEMESİ

AN ANALYSIS OF GOZLUKLU ŞİİR BY HAYDAR ERGULEN

Ertan EROL*

Halis Ahmet ÖZER**

Öz

1979 yılında şiirlerini çeşitli dergilerde yayımlamaya başlayan Haydar Ergülen ilk şiir ödülünü "Unutulmaz Bir Yaz İçin" adlı şiiriyle almıştır. Ödül aldığı ilk şiir 1982 yılında yayımlanan "Karşılığını Bulamamış Sorular" adlı kitapta yer almıştır. Haydar Ergülen, 1980'li yılların önemli şairleri arasında "İmgeci Şair" olarak yerini alır. Ona ait bir şiir incelenirken de bu özelliği dikkate alınmalıdır. Ayrıca şair o dönemde verdiği eserlerle, yazdığı şiirlerle şiirin o günkü birey ve toplumun sorunlarına değinmiştir.

Gözlüklü Şiir şekil özellikleri bakımında ele alındığında belirli bir nazım şekline göre yazılmadığı, sade, akıcı ve günlük konuşulan Türkçenin tercih edildiği, anlatımı zenginleştirmek için kalıplaşmış ifadeler ve deyimlere geniş yer verildiği, şiirde ahengin mısra ortası ve sonundaki ses tekrarlarıyla sağlandığı göze çarpmaktadır.

Bu çalışmada, Haydar Ergülen'in Gözlüklü Şiir başlıklı şiirinin anlam evreni üzerinde okura yeni pencereler açılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haydar Ergülen, Modern Türk şiiri, Haydar Ergülen şiiri, şiir incelemesi.

Abstract

Haydar Ergülen, who started publishing his poetry in various journals in 1979, received his first poetry award in 1982 with a poem titled "Unutulmaz Bir Yaz İçin." This poem was included collection book published the same year and titled "Karşılığını Bulamamış Sorular." An outstanding poet among his contemporaries, he is described as a "poet of imagery." This is an aspect that must not be overlooked when analyzing his poems. Personal and social problems of his time are main themes in his poetry.

From a form-based point of view, Gözlüklü Şiir does not fall into a certain form of verse. Language throughout the poem is daily Turkish with extensive formulaic expressions and idioms used profusely to improve its expressive power. Alliterations in the midst and end of lines add up to the overall harmony.

This study wants to bring the meaning universe of Ergülen's Gözlüklü Şiir to a new perspective for readers.

Keywords: Haydar Ergülen, modern Turkish poetry, poetry of Haydar Ergülen, poetry analysis.

* Yrd.Doç. Dr., Kara Harp Okulu, SAVBEN, eerol@kho.edu.tr

** Marmara Üniversitesi, Türkiyat Arş. Ens., Yeni Türk Edebiyatı Doktora Öğrencisi.

1. Giriş

Haydar Ergülen 1979 yılından itibaren çeşitli dergilerde şiirlerini yayımlamaya başlamıştır. “Unutulmaz Bir Yaz İçin” adlı şiiriyle Gösteri dergisinin düzenlediği yarışmada ikincilik ödülünü alır. Üç yıl sonra, 1982 yılında bu şiirin de yer aldığı “Karşılığını Bulamamış Sorular” adlı şiir kitabını yayımlar (Yazıcı, 1982:123).

Haydar Ergülen, 1980’li yıllarda hüküm sürmüş şairler arasında farklı bir yere sahiptir. O dönemde verdiği eserlerle, yazdığı şiirlerle şiirin o günkü sorunlarına değinmiş, konuyla ilgili birçok tartışmanın içinde yer almış, diğer yönüyle de, toplumsal çalkantıların hız kazandığı yıllarda, şiiriyle hayat felsefesi arasında paralellik kurmayı başarmıştır (Gül, 2007:56).

Mehmet H. Doğan, Ergülen’in o dönem Türk şiirindeki yeri hakkında şu görüşleri dile getirmektedir: “Haydar Ergülen 80 sonrası şiirinin en başta gelen adlarından biri. İnsan, aslında kendinden başlayarak gider ‘öteki’ne. Kendini tanımadan ‘öteki’ni tanımak neredeyse olanaksızdır. Bu da iki şeyle olur: Felsefe ve şiir. Ergülen’de bu, başkasında kendini, kendinde başkasını arayan birey biçiminde görülür; bunun için de şiir hep bir başkasına seslenme, başkasıyla konuşma biçiminde gelişir. Ergülen: ‘Şiir sanki bir deniz feneri ya da sahil güvenlik gibidir. Sanki biraz kendimi korumak, sakin sularda durmak için yazıyor gibiyim.’ diyor” (Doğan, 2001:213).

Haydar Ergülen’in ilk kez Budala dergisinin 22. sayısında yayımlanan “Gözlüklü Şiir” adlı eseri bu yazıda incelenecektir.

2. Şiirin Şekil Özellikleri Bakımından İncelenmesi

Şiirde belirli bir nazım şekli kullanılmamış, eser serbest nazım örneği olarak kaleme alınmıştır. Dolayısıyla şiirde nazım birimi ve vezin bakımından bir kalıp yer almamaktadır. Şiirde mısra düzeni, alışılmışın dışına taşınarak dize ortasında biten kırık cümlelerin birbiriyle bağlantılı bir biçimde devam etmesi şeklinde oluşturulmuştur. Şair, bunu bilinçli bir şekilde yapmıştır. Böylece hem bir iç ahenk yakalanmış hem de herhangi bir zorlama olmaksızın veya bunun için özel bir kaygı taşınmaksızın dize sonlarında bir örgü şeklinde olmasa bile uyak oluşturulmuştur. Şair, bu tarz dize kurgusu, dizelerin ortasında biten ya da diğer bir dizeye uzanıp orada son bulan cümle yapısıyla bir nevi Divan nesrinin seci anlayışını modern şiire uyarlamıştır, denilebilir.

Şiirde karşımıza çıkan şu dizeler, yukarıda ifade edilen hususun belki de en çarpıcı örnekleri;

“İyi değiliz gözlük bak durmadan
kırmaya **çalışıyorlar** bizi hiç iyi
değiliz iki gözüm, bende can, sende cam
bırakmadılar, daha kırılacak ne varsa bizde,
gözlüğü **olmayanlar** çok mu acımasız oluyor
ne, çekip **alıyorlar** seni gözümden, öyle”

çalışıyorlar/ bırakmadılar/ olmayanlar/ alıyorlar gibi mısra içinde geçen sözcüklerle bir iç uyak oluşturulmaya çalışılmış.

Yine,

...
“çok eziliyoruz ki gözlük, sen bensiz **kırık**,
ben sensiz **karanlık**, nerde **insanlık**
bizi bu kadar kırmasalar, di’ mi cam
dostum, onlara da birer gözlük alırdık!”

dizelerinde kırık / karanlık/ insanlık / alırdık sözcükleriyle de hem mısra ortasında hem de sonunda bir ses ahengi ve karma bir uyak oluşturulmaya çalışıldığını görüyoruz. Aynı şekilde,

...

“hem gözden düştük hem sözden, bir daha
kırılmayız gözlük, sonumuz olur kırılmak bir daha,”

dizelerinde de düştük/ gözlük sözcükleriyle benzer bir iç uyak oluşturulmaya çalışılmıştır, denilebilir.

Haydar Ergülen, “Gözlüklü Şiir”de oldukça temiz, duru, yalın bir biçimde konuşulan Türkçeyi bütün canlılığı, renkliliği ve zenginliği ile kullanmıştır. Anlamı bilinmeyen hemen hemen hiçbir kelime yoktur. Türkçenin en önemli zenginliklerinden sayılan kalıplaşmış ifadelere, deyimlere sıkça yer vermiş ve böylece şiirinin anlam derinliğini de olabildiğince artırmıştır.

Şiirde diğer deyimlerle birlikte **göz** ve **görmekle** ilgi çokça deyme rastlanmaktadır, “sözler daha sert **iniyor yüreğime**”, “bomboş **görünüyor gözüme**”, “artık senden başkasını **görecek gözüm yok**”, “**bakmadılar** bir kez olsun **can gözüyle**” “**gözümün önünde olman**”, “şimdi hem cana, hem cama **göz diktiler**”, “hem **gözden düştük**”, “iki ne dört gözümüzle **titredik üstüne**”, “ne **göresi geldi camın**”, “**iki gözüm**”... Ancak deyimler bilinen formuyla değil, şiirsellik içeren kelime oyunları oluşturacak şekilde değiştirilerek kullanılmıştır. Böylece deyimlerin anlam zenginliğinden faydalanmanın yanı sıra söyleyişe bir ahenk ve ifadeye bir müzikalite de eklenmiştir.

Şair, kuralları konmuş, belirli ve yerleşik yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine uymamış, örneğin hiç büyük harf kullanmamıştır. Bunun yanı sıra şiirinin ilk evrelerinde pek yer vermediği noktalama işaretlerine bu şiirinin belirli bölümlerinde anlamı güçlü kılmak ve yer yer söz oyunları yapmak amacıyla başvurmuştur. Zaman zaman şiirini okuyanlara ya da şiirin muhataplarına seslendiği belki de kırıklıklarını ve kırgınlıklarını haykırdığı bölümlerde, özellikle ünlem işareti kullanmış ve böylece gerçek yaşantısındaki dervişâne tavrından dolayı pek de yükseltmediği sesini, şiirin sedasıyla yükseltmek istemiştir.

Şiirde, şimdiki zaman kipi ve görülen geçmiş zaman kipi bir arada kullanılırken aynı zamanda bir zaman kaymasına maruz kalarak geniş zaman kipi gibi kullanılmış, şair böylece anlatımda bir süreklilik ve zamana yayılma duygusu oluşturmaya çalışmıştır.

3. Şiirin İçerik Özellikleri Bakımından İncelenmesi

Haydar Ergülen, 80 kuşağı şairleri arasında anılan ancak herhangi bir grup içerisinde yer almayan bağımsız bir şairdir. Bâki Asiltürk, “1980 Kuşağı Türk Şiirinin Poetikası” adlı eserinde bu kuşağı poetik yönelimlerine göre tasnif ederken Haydar Ergülen’i “İmgeci Şiir” anlayışını benimseyen şairler arasında zikreder. Dolayısıyla şairin şiirlerine yönelik bir inceleme yapılacağı zaman bu poetik duruşu özellikle dikkate alınmalıdır. Nitekim şair, Bâki Ayhan T. ile yaptığı röportajında “İmgelem şöyle çalışıyor: Dünyadan aklımda kalan şeyler...” diyerek şiirde imge konusuna nasıl yaklaştığını net bir ifadeyle ortaya koymuştur. Ergülen’in şiirinde imge önemli bir yer edinmiştir. Akbayır, Ergülen’in şiirindeki imge dünyası ile ilgili şu görüşlere yer verir: “Ergülen, izlerden, imgelerden yola çıkan bir şair. Hayatta karşılığı olan her şey onun dünyasını sınırlar. İlk kitabı Karşılığını Bulmamış Sorular’ın ilk şiirindeki ‘anne’ imgesi, onun poetik yolculuğunda sık sık yinelediği izlekleri de getirir: doğuş, çocukluk, acı, doğa, kanayış... Bunları izleyen ölüm, yalnızlık, yaşamak, aşk, kent, eviçleri, mevsimler, taşra... giderek birer imgenin de ötesine geçer; hayatın bizatihi kendisi olarak şiirinde yer eder.” (Akbayır, 2010:312). Bu bakımdan yine bir imge şiiri olan “Gözlüklü Şiir”in de bu bakış açısıyla irdelenmesi gerekmektedir.

Haydar Ergülen şiir anlayışını izah ederken Murat Altunöz ile yaptığı söyleşide şöyle diyor: “Şiir bizimle başlamıyor. Dünyanın en eski geleneğinin şiir olduğunu biliyoruz, öyleyse biz istesek de istemesek de bu geleneğin bizi etkileyeceği açıktır. ‘Şiir, şiire bakarak yazılır.’ deyişim de bu nedendir. Hem şiir bizi etkilemeli, bazı şairler bizi etkilemeli ki, biz de şiir yazabilelim! Ne yazık ki etkilenmediğini söyleyen ya da etkilenmemek için şiir okumadan şiir

yazanlar bence daha baştan şiiri kaybetmiş demektir. Onlara şiiri kaybetmemek için mutlaka çok şiir okumaları gerektiğini, etkilenmeye açık olmaları ve bundan korkmamaları gerektiğini söyleyebilirim ancak. Bu onları her zaman iyi bir şair olmaya götürmez elbet, ama hiç olmazsa iyi birer şiir okuru olurlar ki, bu da şiir yazmak kadar kıymetli bir şeydir bence.” (Altunöz, 2008). Ayrıca şiir nedir sorusuna Ergülen mısralarında “söze can verme sanatı” cevabını vermiştir (Doğan, 2006:305).

Yukarıdaki ifadeleri dikkate alındığında Haydar Ergülen’in aynı zamanda gelenekten beslenen bir şair olduğu da söylenebilir. Ancak bunu ifade ederken bütün bütün gelenekçi olduğunu söylemenin yanlış olduğunu vurgulamak gerekir. Şair, gelenekle beslenerek moderniyi yaratma kaygısı taşıyan şekilsel ve içerik özellikleri bakımından şiirde kendinden öncekilerden farklı bir form tutturmaya çalışan bir poetik anlayışa sahiptir.

Şiir, şiir öznesi olan “şairin” bir diğer şiir öznesi olan ve kişileştirme sanatı kullanılarak âdeta bir insan gibi, “dostum” hitabıyla muhatap alınan “gözlükle” dertleşmesi şeklinde kaleme alınmıştır. Şiirin ana örgesi “gözlük” ve “cam”dır. Şair bu sözcükleri şiir boyunca sıkça tekrarlamak suretiyle genel anlamı pekiştirmeye çalışmıştır. “Gözlük” ve “cam” sözcükleri aynı zamanda şiir boyunca tekrarlanan izlekler olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Şiir öncelikle biyografik ve psikolojik okuma yöntemiyle ele alınmalıdır. Şair, “1980 Kuşağı” diye adlandırılan her ne kadar kendisi bu tasnifi ve içinde yer almayı kabul etmese de tarihsel kuşak anlamında ifade edilen bu kuşağın bir temsilcisidir. 1980 askerî müdahalesi toplumsal anlamda önemli değişimlerin yaşandığı bir sürecin de başlangıcı olmuştur. Haydar Ergülen, her ne kadar 80 Kuşağı içinde anılsa da gençlik yılları, üniversite öğrenciliği 70’li yılların karmaşası içinde geçmiştir. Bu süreçte üniversite gençliğinin kendi arasında ve kolluk kuvvetleriyle yaşadığı çatışmalar, bizatihi içinde yer alıp doğrudan yıkıcı etkilerini yaşamasa bile kendisini sol görüş içerisinde konumlandıran duyarlı bir şair kişiliğinin ruh dünyasında olumsuz tesirler uyandırmıştır. Bu bakımdan şiirde gözlükle dertleşirken ifade ettiği hususlar böylesi bir biyografik ve psikolojik yaklaşımla daha iyi anlaşılacaktır.

Engin Turgut, bir yazısında Haydar Ergülen’in şiirindeki psikolojik altyapıyı şöyle ifade ediyor: “Haydar Ergülen, Türk şiirinde itina ile şimdiden yerini almış çok önemli şairlerimizden biridir. Hangi kelime sisli, hangi kelime bulutlu ve rüzgârlı, hangi kelimenin içine güneş kaçmış. Haydar Ergülen denilen ‘son göçebe çocuk’ mutlaka görür bunu! ‘Çünkü insan şairdir.’ diyebilecek kadar naif bir şairdir ve ‘ruh parkından’ yeni cümleler ve yeni dizeler geçer ve ‘göz, bir anılar çarşısıdır’ onda.! İçimizi ısıtan, içimizi yeni kılan sıcacık dizeleriyle, her şiiriyle ruhumuzu dansa davet eder âdeta! ...Haydar Ergülen şiirleri kırılındır, okuyanın kalbinde derin izler bırakır. İncelmiş bir hayatın kederiyle yazıyor. Ben hayatımda şiiri bu kadar seven bir şaire rastlamadım.” (Turgut, 2005).

“İyi değiliz gözlük bak durmadan
kırmaya çalışıyorlar bizi hiç iyi
değiliz iki gözüm, bende can, sende cam
bırakmadılar, daha kırılacak ne varsa bizde,
gözlüğü olmayanlar çok mu acımasız oluyor
ne, çekip alıyorlar seni gözümünden, öyle
çok eziliyoruz ki gözlük, sen bensiz kırık,
ben sensiz karanlık, nerde insanlık
bizi bu kadar kırmasalar, di’ mi cam
dostum, onlara da birer gözlük alırdık!”

Şiir, olumsuz bir ruh hâlinin ifadesiyle başlıyor. Şair kendini iyi hissetmediğini ifade ederken aynı zamanda bir imge olarak kurguladığı gözlük ve onun temsil ettiği kavramlara, insanlara ait psikolojiyi de dillendiriyor ve çoğul bir ifadeyle “iyi değiliz” diyor. Böylece “gözlük” sözcüğü gerçek anlamının ötesine taşınarak insani özellikler taşıyan bir varlığa dönüştürülüyor. Burada öncelikle “gözlük” imgesini doğru anlamlandırmak, şairin bu imgenin ardına sakladığı anlam yüklerini ve değerler bütününe doğru konumlandırmak gerekiyor. Şair,

“gözlük” imgesiyle varlığı ve çevresini anlamlandırma, ufku netleştirme, dünyaya bakışı durulaştırma gibi felsefi bir değerler çerçevesi çizmenin yanı sıra okuyan, aydın, dünyaya daha net bir pencereden bakan insanları da sembolleştirmiştir denilebilir. Bu şiirsel anlam yüklerinin yanında, büsbütün gerçek anlamıyla da gözlük imgesini değerlendirmek gereklidir.

Şairin, dostum diye nitelediği gözlüğü iyi değildir. Zira birileri durmadan hem şairi hem de gözlüğünü kırmaya çalışıyor. Burada “durmadan” sözcüğü kilit bir anlam taşıyor, çünkü bu kırılmışlık yahut kırıcılık bir defaya mahsus gerçekleşip biten bir durum değil, devamlılık arz eden bir durumdur. Üstelik o kadar yoğun yaşıyor ki bu hâl, şaire “*bende can, sende cam / bırakmadılar, daha kırılacak ne varsa bizde*” dedirtecek kadar ileri götürülmüş. İşte bu sebeple şair artık kendisini hiç iyi hissetmiyor ve kırılacak daha bir şey kalmadığını düşünüyor. Üstelik iyi olmayan sadece kendisi değil, gözlüğü ve bir imge olarak yukarıda açıklanmaya çalışılan tüm anlamlarıyla temsil ettiği kavramlar ve insanlar da iyi değil. Bütün bunlara sebep olan nedir peki? Şair, Bâki Asiltürk’ün “Çocuk Derviş” nitelemesine uygun bir nahivlikte ve bütün yaşadığı olumsuzluklara rağmen yüreğindeki iyiliğin penceresinden bakan bir değerlendirmeye cevap veriyor bu soruya: “*gözlüğü olmayanlar çok mu acımasız oluyor /ne, çekip alıyorlar seni gözümden,*”.

“Gözlüğü olmayanlar”, tanımlamasını da dikkatle ele almak ve biraz açmak gerekiyor. Yukarıda “gözlük” imgesini izah ederken ortaya koyduğumuz insan tipinin dışında, onları anlamayan, dünyaya onlarla aynı pencereden bakmayan bir hayat anlayışı ve ideolojiye sahip insanlar ve toplum kesimleri kastediliyor.

“öyle çok eziliyoruz ki gözlük, sen bensiz kırık,
ben sensiz karanlık, nerde insanlık.”

İşte gözlüğü olmayanlar, bakışı bulanmış, netliği bozulmuş olanlar tarafından öyle çok eziliyorlar ki gözlük, sahibinin gözünden yere düştüğü zaman kırılırken şair de görüşü yitiriyor ve kendisini karanlıkta hissediyor. Bu noktada ortaya çıkan mağduriyet karşısında tavır sergileyecek ve bu tavrı engelleyecek insani duruşun yokluğu da sorgulanıyor, “*nerde insanlık*”.

Bir yandan bütün yaşadıkları, kırıklıkları ve kırgınlıklarına rağmen şair, kendisine bunca kırıklığı reva görenlere karşı yine dervişçe bir kardeşlik, dostluk eli uzatıyor ve “*bizi bu kadar kırmasalar, di’mi cam / dostum, onlara da birer gözlük alırdık!*” diyecek kadar hoşgörülü bir duruş sergiliyor. Baki Ayhan T.nin Haydar Ergülen’le yaptığı söyleşide şairin şiir poetikasını ve aynı zamanda Baki Ayhan T.nin şairin dostluk ve kardeşlik konusundaki duruşunu gösteren tespitlerini içeren şu diyaloga da yer vermek daha açıklayıcı olacaktır:

B. A. T.: “Biraz daha istersen kuramsal çerçevede gidelim. *Eskiden Terzi* benim çok sevdiğim bir kitaptır. Alt başlığı 1991-1994 şiirleriydi. Öyle bir alt başlık koyulmuş olması o yılların senin için önemli bir dönem olduğunu düşündürdü. O kitapta bir dize vardı, ‘meğer ateşli bir hastalıkmış hayat!’ O dizeyi yıllarca kalbimde ve dilimde gezdirdim. Şimdi gerçekten o yılları anlatan bir dize mi yoksa hayat senin için hâlâ ateşli bir hastalık mı?

H. E.: Aslında hâlâ öyledir ama yazmak o zamana denk gelmiş diyeyim. Ona bağlı olarak başka bir dize daha vardı, hadi ben de şimdi kendi dizelerimden birini seveyim, ona da Doğan Hızlan dikkat çekmişti: ‘Ben bir anıyı ağırlamakla geçen hayatlarımdanım.’ ‘Kuzguncuk Oteli’ şiirinde... Mesela benim yazdığım şiiri tarif edebilir bu iki dize. İlk başta konuştuğumuz imgelemden yola çıkarak, hani anılar, geçmişte derinleşme hayat, bellek... ‘Kimsenin kimseye gözü değmiyorsa şiir niye’ dizesi de bir poetikadır aslında benim için. Benim için bir selam verme gibidir şiir yazmak. Tanışıklık olsun, ahbaplık olsun diyedir benim şiir yazmam.

B. A. T.: Aynı çerçevede, sanırım yıllar sonra ‘dostluk, arkadaşlık, kardeşlik’ ve şiir bir arada düşünüldüğünde akla ilk gelecek isim Haydar Ergülen olacaktır. İnsanların giderek birbirine yabancılaşması, dostlukların, arkadaşlıkların azalması

ve gevşemesi senin şiirinin kayda geçirdiği değerleri de en azından yazı dünyasında sonsuz kılacaktır." (T., 2005).

"Ne güzel gözümün önünde olman yine,
Sensiz ne gülüşün tadı var ne de bakışın
sen olmayınca kötülük daha kötü görünüyor
gözüme, sana gözüm
gibi bakacağım, artık senden başkasını görecek
gözüm yok, bizi görmeyenlere
söyleyecek sözüm yok, bizi çok kırdılar gözlük,"

Gözlük, şairin dünyaya bakışını netleştiren yokluğunda kendisini karanlıkta hissetmesine neden olan bir dost. Bu sebeple, ona tekrar kavuştuğunda şair kendini mutlu hissediyor. Çünkü gözlük olmadığında "ne gülüşün tadı var ne de bakışın", üstelik bununla da kalmıyor, bir de gözlük "olmayınca kötülük daha kötü görünüyor" şairin gözüne. Hatta, "yumruklar daha zalim, sözler daha / sert iniyor" şairin yüreğine. Gözlük olmayınca, gözlüğün temsil ettiği değerler olmayınca şair için dünya ve içindekiler de anlamını yitiriyor ve bu hissi şair, "sensiz bu dünya/ bomboş görünüyor gözüme" dizeleriyle anlatıyor.

Yokluğunda kendini bu denli kötü hisseden şair, "Ne güzel gözümün önünde olman yine" dizesiyle varlığının değerini, anlamını çocuksu bir sevinçle ifade ettiği gözlüğüne "sana gözüm / gibi bakacağım, artık senden başkasını görecek / gözüm yok," ifadeleriyle söz veriyor ve samimi bir itirafta bulunuyor. Gözlüğüne gözü gibi bakacaktır şair, çünkü gözlüğü olmadan zaten gözleri görevini yerine getiremiyor ve dünyası kapkaranlık oluyor. Öyleyse şair için gözlüğü en az gözleri kadar kıymetli, çünkü gözler ancak gözlükle anlam ve işlev kazanıyor. Gözlüğün ve onun taşıdığı anlam yüklerinin kıymetini yokluğunda adamakıllı anlayan şair, "artık senden başkasını görecek / gözüm yok," diyerek hem bu farkındalığını ifade ederken hem de gözlüksüzlerin gördüğü dünyaya uzaklığını anlatmaya çalışıyor.

Bu noktada şiirselliğin yanı sıra şairin psikolojisi açısından da biraz derinleşilmesi gerekiyor. Zira gözlük kullanan insanın psikolojisi çok önemli. Göz sağlığından yana bir problem yaşamayan insanlar bunu çok iyi anlayamayabilirler. Sabah uykudan uyandığında eğer gözlük kullanıyorsa, gözlerini açmış olsa bile gözlüğünü takana kadar gün onun için dünya henüz aydınlanmamış demektir. Çevresindeki her şey biraz karanlık, biraz buğulu ve karmaşıktır. Gözlüğünü takıp çevresini net bir şekilde algılayana kadar en masum şeyler bile kişi için korkutucu veya tehlikeli olabilir. Bu sebeple gözlük kullanan insanların en büyük korkularından biri gözlüklerini kaybetmek, unutmak ya da kırdırmasıdır. Bu sebeple hep tedirginlik ve ürkeklik vardır. Bırakın itilip kakılmayı, kucaklaşırken bile temkinli olma ihtiyacı hissederler. İşte yukarıdaki dizelerde şairin gözlük kullanan insanlara has bu psikolojisinin yansımalarını da görmek mümkündür. İşte kendisi için bu denli anlamlı olan bir objenin üstelik üzerine şiirsel ve ideolojik anlamları da eklendiğinde çok daha önem kazanan bir objenin bütün bu anlamların ve ihtiyacın hiç de farkında olmayan insanlarca hoyratça ve sürekli kırılıyor olması şairi artık sözün bittiği noktaya getirmiştir. Şair, işte bu hissiyatı, geldiği noktayı "bizi görmeyenlere / söyleyecek sözüm yok," dizeleriyle anlatmaktadır. Şair sonraki dizelerde bu kırıklığını daha net ifadelerle ortaya koyacaktır.

"gözüm yok, bizi görmeyenlere
söyleyecek sözüm yok, bizi çok kırdılar gözlük,
bizi tuzlabuz, bizi unufak, bizi camçerçeve
kırdılar da bakmadılar bir kez olsun cangözüyle,
şimdi hem cana, hem cama göz diktiler,
hem gözden düştük hem sözden, bir daha
kırılmayız gözlük, sonumuz olur kırılmak bir daha,
parçamızı bulamazlar ikimizin de! Ah ne bakacak"

Söz söylemeyi, duygularını paylaşmayı, kardeşçe, dostça yaşanılacak bir hayat için birlikte olmayı hayat prensibi edinmiş bir şair için sözün bittiği yerde olmak, söyleyecek

sözünün olmaması çok acı verici bir durum olsa gerektir. Ancak şairi böylesi bir acıya katlanmaya gönüllü kılacak çok daha büyük acıların yaşanmış olması gerekir. İşte şairin bu “Can kırıklıklarının”, “heves kırıklıklarının” ardında yatan neden şiirde şöyle anlatılıyor:

“bizi çok kırdılar gözlük,
bizi tuzlabuz, bizi unufak, bizi camçerçeve
kırdılar da bakmadılar bir kez olsun cangözüyle,
şimdi hem cana, hem cama göz diktiler,”

İşte “cangözüyle bakamayanlar” öyle çok kırmışlar ki hem şairi hem de şairin can dostu gözlüğünü, kırılmanın ifadesinde kullanılan en şiddetli sözleri seçmiştir şair kırılmışlığını anlatabilmek için. Üstelik ne varsa bildiği kırılmışlığı anlatan ardı ardına sıralar, “tuzlabuz, unufak, camçerçeve kırdılar” diyerek. Ancak belki de şairin kırılmışlığını çok daha derin hissetmesine neden olan esas husus bütün bu kırıp dökenlerin “kırdılar da bakmadılar bir kez olsun cangözüyle” dizesinde anlatıldığı gibi bir kez olsun cangözüyle bakmayı becerememiş olmalarıdır. Eğer gerçekten cangözüyle bakabilselerdi, gözlüğünü ve kalbini kırdıkları adamın bir şair olduğunu, üstelik yüreği dostluk, kardeşlik, iyilik ve güzellik için çarpan bir “Çocuk Derviş”[†] olduğunu görecekler ve yaptıklarına pişman olacaklar, belki de onu hiç kırmayacaklardı. Fakat onlar bunu yapmadıkları gibi bir de “şimdi hem cana, hem cama göz diktiler,” sadece gözlüğü kırmakla yetinmeyip şairin canına da kastetmeye başladılar. Bir dönem ülkenin aydın kesimine mensup insanlara bombalı saldırılar, suikastlar düzenleyerek canlarına kasteden insanların artlarında cinayetler bırakmışlardır. Şair, bu dizeyle bütün bu cinayetlere göndermede bulunuyor olabilir.

Bunca cinayeti işleyenler cangözüyle görebilselerdi ve anlayabilselerdi gönül gözüyle görenleri belki de bunların hiçbiri yaşanmayacaktı. Ama bunu becerememiş olmaları, kendisini, kendisi gibi düşünenlerin felsefesini anlayamamış olmaları şairi derinden sarsan ve gerçekten kırılmasına yol açan bir sebep olmuştur. Burada anlaşılamamışlığın ıstırapı altında ezilen bir şair yüreğin feryadı saklı aslında, tıpkı kendini anlatamayan veya anlaşılamayan tüm yüreklerde olduğu gibi.

“hem gözden düştük hem sözden, bir daha
kırılmayız gözlük, sonumuz olur kırılmak bir daha,
parçamızı bulamazlar ikimizin de! Ah ne bakacak”

“hem gözden düştük hem sözden” dizesi oldukça ustalıkla kullanılmış bir ifadeyi saklıyor içinde. İlk bakışta gözden düşen belki gözlük gibi görünüyor, ama sadece gözlük değildir gözden düşen. Gözden düşmek, bir dönem itibarıyla ki o dönem 1980 sonrası yaşanan süreç işaret eder. Gözlük imgesi ile sembolleştirilen insan tipinin rejim nezdinde gözden düşmesidir kastedilen. “sözden düşmek” ise bu insan tipinin susması, susturulması ya da söyleyecek sözünün kalmamasını anlatır.

Bu bölümde ifade edilenlerin ardından bir endişeli ruh hâli çıkıyor karşımıza. Yeniden kırılma korkusu... “kırılmayız gözlük, sonumuz olur kırılmak bir daha,/ parçamızı bulamazlar ikimizin de!” diye endişeyle feryat eder şair. Aslında burada yine gözlüğün sembolik olarak temsil ettiği insan tipine veya toplum kesimlerine bir çağrı da söz konusudur. Tekrar kırılmayın ya da kırdırmayın bizi... Çünkü bu kez kırılmak öncakilere benzemeyen bir kırılma olacaktır. Tekrar bir araya gelme ihtimalini ortadan kaldıran parçaların dahi bulunamayacağı ve şair gibi düşünenlerin sonu olacak bir kırılma. Bu sebeple böylesi bir kırılmaya tahammülü yoktur şairin. Bu yüzden “bir daha / kırılmayız gözlük” diye anlatır endişesini ve tahammülsüzlüğünü.

[†]Bu noktada Ergülen’in kötülüğün olmadığı bir çocukluk ortamında büyüdüğünü belirtmek gerekir. Ona göre herkes herkesi sevmeli, insanlar iyi, dürüst olmalı, hatta zaten dürüsttürlerdir de. Dünyadaki herkes iyidir. Bu durum onun çocukluğunda yapılandırılmış ve o günden bugüne onda genel kabul hâlini almıştır. Ancak baba-dede ocağından dışarı çıkar çıkmaz dış dünyada insanların kötü olabileceğini, kötülerin de var olduğunu görür ve çok kırılır “Haydar çocuk-delikanlı” (Alper, 2010:14).

“...Ah ne bakacak
göz, ne görecek gönül bırakmadılar bize,
bir güzellik kalsaydı, iki ne dört gözümüzle
titredik üstüne, candan içeri olan camdan içeri
derdik demesine de, öyle bakımsız, bakışsız
bıraktılar ki gözümüzü, gönlümüzü, ne can
hevese geldi, ne göresi geldi camın,

Anlaşılamamak kaynaklı kırılmışlığın zirveye çıktığı ve sözün bittiği noktada şair de umutsuzluğa kapılır. “Ah ne bakacak / göz, ne görecek gönül bırakmadılar bize, /bir güzellik kalsaydı, iki ne dört gözümüzle /titredik üstüne”. Bunca kırıp dökülenler artık onda ne bakacak göz, ne de görecek gönül bırakmışlardır. Bu noktada şairin sözcük tercihlerini dikkatle irdelemek gerekmektedir. Biraz da tasavvufi bir yaklaşımla şair, bakmayı göze, görmeyi gönle havale etmiştir. Evet, görme yeteneğini yitirmiş olsa bile tüm gözler bakabilir. Bir yöne bakışın çevrilmiş olması illa ki görüyor olmayı gerektirmez. Bakmakla görmek ayrı kavramlardır. Sadece görmek de yetmez, bir de görülenin ardındaki görülmeyeni algılamak gerekir. Onun için de “gönül gözüyle”, “can özüyle” bakmaya ihtiyaç vardır. Gönül gözüyle görebilmek herkesin harcı değildir. İnsani meziyetleri bakımından olgunlaşmış, ruh dünyasını derinleştirip zenginleşmiş, varlığı ve ötesindeki her şeyin hakikatini anlamış bir gönlün işidir, gönül gözüyle, can gözüyle görebilmek. Burada uzun uzun tasavvufi izahlara girmeden bunun daha önce yapılmış fevkalade nitelikli izahlarına havale ederek geçmek gerekiyor. Ancak bu noktada şairin inanış dünyası itibarıyla aldığı terbiye ve eğitimin onun bu manada dervişçe bir söylemi yakalayabilmiş olmasının gerekçesi olduğunu ifade etmekte de fayda var diye düşünüyorum. Şairin tasavvuf bilgisi olduğu Mehmet Çakır ile yaptığı bir söyleşide dile gelmektedir. Ergülen kızına nar adını vermiş olmasını, tasavvufta narın ifade ettiği anlamı vererek cevaplamıştır (Çakır, 2008).

Şaire, “gönül gözüyle görecek bir güzellik” kalmamıştır. Eğer olsaydı böylesi bir ruh enginliğine sahip olan şair, “bir güzellik kalsaydı, iki ne dört gözümüzle / titredik üstüne, candan içeri olan camdan içeri /derdik demesine de” demeyecek ve hem umutsuzluğunu hem de kırılmışlığını bir kez daha dile getirmeyecektir. Burada “iki ne dört gözümüzle titredik üstüne” ifadesinin üzerinde dikkatle durmak gerekiyor. Bu ifadeyle şair, hem gerçek anlamıyla gözlüğüyle beraber bakacağını ve gözlüğün de aynı hissiyatı taşıdığını anlatmaya çalışırken hem de üzerine titreyiş noktasındaki hassasiyetinin derecesini de ortaya koymaktadır.

“candan içeri olan camdan içeri / derdik demesine de,” ifadesinde düz söyleyişle bir sıralama yapıldığında bir terslik karşımıza çıkıyor. Önce gözün ya da gözlüğün dolayısıyla camın gördüğünün yani camdan içeri olanın candan içeri olması gerekiyor gibi düşünülebilir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi şair, görme işini gönle havale ettiği için “candan içeri olan camdan içeri” şeklinde sıralamayı değiştirerek kullanmış ve gönlümüzü kazananın gözümüzde de yeri olur demeye getirmiştir.

“derdik demesine de, öyle bakımsız, bakışsız
bıraktılar ki gözümüzü, gönlümüzü, ne can
hevese geldi, ne göresi geldi camın,”

Şair “candan içeri olan camdan içeri” diyebilmeyi çok arzu ettiği hâlde bunu söyleyebilmek mümkün olmamıştır. Çünkü şairin hem gözü hem de gönlü gözlüğünü çekip alanlar, durmadan kıranlar tarafından bakışsız bırakılmıştır. Gönül gözüyle görenler için bakışsız kalmak, gönül kırıklığı anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle gönlün bakıp görecek dermanının kalmaması demektir. Burada söylenenleri devamındaki dizeler daha net açıklar niteliktedir: “ne can /hevese geldi, ne göresi geldi camın”. Şairde heves kavramı özel bir yer tutmaktadır. Bu kavramın taşıdığı anlam yüklerini doğru anlayabilmek için yine şairle yapılan söyleşilere başvuracağız. Haydar Ergülen’le Bâki Ayhan T. Arasında yapılan söyleşide bu konu şöyle işlenmektedir:

B. A. T.: Şiir ve ironi, şiir ve imgelem, şiir ve yarar gibi biraz genel de olabilecek konulardan sonra biraz daha daraltalım istiyorum konuyu. Sözü, 'heves' kavramına getireceğim. Geçen yıldığı yanlış hatırlamıyorsa, *Yom Sanat* dergisinde seninle yapılan söyleşide Ali Özgür Özkarcı 'heves' kavramına ilişkin bir soru yöneltmişti sana, şöyle bir yanıt vermiştin: '*Hevesim odur, yok yere yazmak, şiirden anladığım da odur.*' Türkçede gelip geçicilik anlamıyla yaygın olarak ve biraz da pejoratif anlam atfedilen 'heves' sözcüğüne böylesine şiirsel bir derinlik kazandırmış olmak, kendiliğinden ortaya çıkan bir tezadı düşündürmüyor mu sana da? *Çünkü kendini en aza indirgeme, yoksama, hiçseme anlamında kullandığın 'heves'* (ki, buradan belki Nietzsche'ye, nihilizme kadar gidilebilir) öylesine bir varoluş doğurdu ki, bugün Türk şiirinde benim çok önem verdiğim, sanırım başkalarının da dikkatle izlediği sıkı bir derginin adı oldu: *Heves* Şiir-Eleştiri. Burada bir tezat ortaya çıkmıyor mu? Yani, yok oluştan ciddi bir varoluş doğmuş gibi görünüyor. Belki bu sorunun muhatabı *Heves*'i çıkaran kardeşlerimiz olacaktır ama senin de ne düşündüğünü merak ettim.

H. E.: Ama zaten sen soru sormadın, cevabını da vermiş oldun. Evet, teşekkür ederim! Tam da tezat dediğin şey zaten şiiri yaratan şey, yani yok olurken var etmek diyelim. Bazı şiirlerin doğası da böyledir. *Keder Gibi Ödünç* adının sadece şiirsel bir karşılığı yoktur, orda da bir tezat vardır bakarsan. Kederin ödünç olması vardı ama ben bunu herkesten önce şairler için söylüyorum, yani çok acılı şeyler de yazsak, çok efkârlı şeyler de yazsak aslında bir tür hakikat peşinde olduğumuza inanıyorum. Bu ister yapıntı şiir, kurmaca şiir olsun ister daha klasik şiir için olsun... Ama öyle bir şey var ki, hani ironiden de konuştuk ya, kederin bile ödünç olması şair için bir ironidir. Çünkü hani 'hüzün ki en çok yakışandır bize', işte Hilmi hocanın sözü, doğru, ama ben onu biraz daha ileriye, ileriye değil ama biraz daha farklı okuyup, evet o çok yakışır bize ama o bile ödünçtür, aslında şairin yazdığı her şey ödünçtür...

B. A. T.: Okuyucuya geri ödemek bağlamında mı? Veya okuyucuya demeyelim de, başkalarına, seçtiğimiz veya bizi seçen başkalarına geri ödenen bir şey mi acaba? Çünkü ödünç aldığımız zaman geri vermek gibi bir gerçekle de karşı karşıya kalıyoruz. "Heves" burada gerçi bu ödünçü farklı bir bağlamda bir dergi adı ve farklı çağrışımlara yol açarak ödemiş oldu.

H. E.: *Heves* benim için biten bir şey değildir. Yani, tekrarlanan bir şey değildir. *Heves* bir kerelikdir. Ama o sürmekte olan bir şeydir, *heves* olmasıdır.

B. A. T.: Kursakta kalan bir heves...

H. E.: Evet, kursakta kalan bir heves ama kursakta kalıp kalmamasından daha öte insan o hevesle yaşar, o ödünç duygusuyla yaşar. Yani, bunu hissettikten sonra şiir yazmayı bırakmazsın. Bırakabilirsin de ama bırakman gerekmiyordur, en azından ne yazdığını, niye yazdığını bilirsin. Yani, o yüzden de fazla bir iddian olmaz, hürsün olmaz, ihtirasın olmaz, biraz da insanın kendisindeki, hepimizin doğasındaki bu tür fazlalıkları önlemek için en azından kendi adıma bu kavramları ben yazdım. Daha doğrusu kavramları ben yazdım değil de bu kavramlar gelip benimle buluştular, biz onlarla buluştuk 'heves', 'ödünç' kavramlarıyla buluştuk. Çünkü, bazıları için şiir bir iddiadır, olabilir; şairlik daha büyük bir iddiadır, hatta bazıları şairin bir iddiası olması gerekir der. Eyvallah! Ama benim şiir yazmak gibi bir iddiam bile yok, bunu sırf alçakgönüllü olmaktan ötürü söylemiyorum ama ruhum öyle işliyor. Dedin ya demin, nasıl çalışıyor sende imgelem diye, benim ruhum öyle çalışıyor ya da ruhum öyle tembel ki böyle düşünüyorum ama şiir yazmasam hiçbir şey olmazdı. Hani yazmasam çıldırırdım, derler, benim için öyle bir şey yok." (T., 2005).

Burak Bulut Yıldırım, Haydar Ergülen'le yaptığı bir söyleşide şairin heves kavramı ile ilgili düşüncelerini Düz Yazı: 100 Yazı adlı eserinin başındaki ifadeyi hatırlatarak aktarır: "Heves ettim, Düzyazı:100 Yazı yazılacak, yüzü de yazılsa o hevesteki birlik azalmayacak, artmayacak. Dalay Lama'nın söylediği gibi, 'Onunla başlanır, fakat onunla bitirilmez.'" (Yıldırım, 2007).

Yukarıda ifade edilenler ışığında "gönlümüzü, ne can / hevese geldi, ne göresi geldi camın," dizelerini anlamaya çalıştığımızda, şairi şiir yazmaya yönelten, "candan içeri olan/ camdan içeri" de diyebilmesini sağlayan o duygu, "heves"tir denilebilir. İşte gözü ve gönlü bakışsız kaldığı için şairin "hevesi" de kaçmış "candan içeri olan/ camdan içeri" diyememiştir.

"biz birbirimize iyi bakalım gözlüğüm, canım,
belki onlar da iyi bakarlar kendilerine,
gözlüğüm, iki gözüm, kemiğim, bu sözlerimle
umarım kırmamışımdır seni, zira çok incedin
kırılırsın, kırılır arkadaşlığın camdan kalbi de!"

Mademki gözlüğü olmayanlar bizi anlamıyorlar, öyleyse "biz birbirimize iyi bakalım gözlüğüm, canım," diyecektir şair artık. Burada "iyi bakalım" ifadesini her iki anlamıyla anlamak gerek. Zira iyi bakmakta hem güzel görmek, hoş karşılamak anlamları saklıdır hem de üzerine titirmek, hassasiyet göstermek anlamları. Eğer bir kez daha kırılmaya tahammül kalmadıysa, can ile camın birbirine iyi bakmasından başka çare kalmamış demektir. Eğer can yani şair ve cam yani gözlük ve temsil ettiği kavram ve insanlar birbirine iyi bakarsa belki onlara bütün bu zulmü reva görenler de bir gün kendilerine iyi bakmayı öğrenebilirler. Şair böyle düşünüp "bizi" ötekilerden ayırmış olmaktadır. Bu sebeple bir endişe kaplar içini. Çünkü cam, yani gözlük, dünyayı can gözüyle görebilenlerin kırılmasını ve hassasiyetini temsil etmektedir. Böylesi bir ötekileştirme, kardeşlik, dostluk, birlik, beraberlik şarkıları söyleyen bir şairin dilinden dökülünce muhtemeldir ki, "gözlük" ve temsil ettiği değerler bütünü bundan kırılıp incinebilir. İşte şair bu endişesini "gözlüğüm, iki gözüm, kemiğim, bu sözlerimle /umarım kırmamışımdır seni" dizeleriyle dile getiriyor ve niçin bu endişeyi taşıdığını da sonraki dizelerde anlatıyor; "zira çok incedin / kırılırsın, kırılır arkadaşlığın camdan kalbi de!" diyerek bir imge ve sembol olarak "gözlük" ve onun taşıdığı değerler bütününe ne denli kırılabilir olduğunu, arkadaşlığın camdan kalbinin nasıl ince, kırılmaya açık olduğunu ve duyarlılık gerektirdiğini ifade ederek bir nevi özür diliyor, "gözlük"ten ve gözlüklülerden...

Şiir, "cognition" kavramı çerçevesinde ele alınıp çok daha farklı çözümlenmelere imkân verecek bir derinlikte kaleme alınmıştır. Bu bakımdan burada yapılmaya çalışılan incelemeyi anlamsal boyutta farklı okumalarla çok daha geniş bir kapsama ve düzeye ulaştırmak mümkündür.

4. Sonuç

Haydar Ergülen 1979 yılından itibaren şiirlerini çeşitli dergilerde yayımlamaya başlamış, 1980 Kuşluğu şairleri arasında yer alan herhangi bir topluluğa dâhil olmayan, bağımsız bir şairdir. Hatta bazı eleştirilenler Ergülen'in 80 sonrası Türk şiirinin önemli şairleri arasında yer aldığı görüşündedir.

Haydar Ergülen'in "Gözlüklü Şiir"i serbest nazım şeklinde kaleme alınmış, nazım birimi ve vezin bakımından herhangi bir kalıba uyulmamıştır. Şiirde ahenk mısra içlerindeki ses tekrarlarıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Sade, yalın bir Türkçe kullanılmıştır. Şiirde can, heves, insan gibi bazı yabancı kelimelere rastlanmasına rağmen genelde Türkçe kelimelerin kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dilin zenginliğini yansıtmaya açısından deyimlerin sıklıkla kullanılışı göze çarpmaktadır.

Ergülen imgelem dünyasının çalışma mekanizması konusunda ipuçları verir. Onun imgeden kastı, dünyada yaşadıklarından, yaşama tanıklıklarından aklında kalanlardır. Bu imgelerle beslenen Ergülen şiiri, geleneği reddetmeyen hatta şiirin bugün yeniden

keşfedilmeyeceğini, geçmişten bugüne gelişle bugün üzerine yeni şeyler konulabileceğini savunan bir anlayışa sahiptir.

“Gözlüklü Şiir”de şair ile kişileştirilen ve dost olarak nitelenen “gözlük”le dertleşmesi dile getirilmiştir. Bu şiirde ana öge olarak gözlük ve cam kullanılmıştır.

Şiirde gözlük, şairin dünyayı algılamasını daha net hâle getiren, yokluğunda ise şaire karanlıkta imiş hissini veren bir nesne, bir varlık, bir dost niteliği kazanmıştır. Şiirde gözlük imgesi varlığı ve bu varlık çevresinde bulunan nesnelere anlamlandırmakla birlikte bu “cam”ın ardından dünyaya bakan, okuyan, aydın insanların hayata o çerçeveden bakışlarını sembolleştirmiştir.

Ergülen gözlüğünü kaybetmenin ardından tekrar kavuştuğunda onun kıymetini, değerini daha iyi anlar. Hem ona hem gözüne çok iyi bakacağı konusunda söz verir. Bunlardan biri olmadan diğerinin anlamı eksik kalmaktadır.

Şair, birey-toplum ilişkileri çerçevesinde, toplumun içinde bulunduğu sıkıntılara sanatçı hassasiyetiyle yaklaşmıştır. Toplumdaki bireylerin birbirlerinin haklarına saygılı davranmayışı nedeniyle hem toplumun hem bireyin çektiği acıları dile getirmiştir.

KAYNAKÇA

- AKBAYIR, Sıddık (2010). *Şiir Adımlı Bir Yolcu Haydar Ergülen*, İstanbul: Ferfir Yayınları.
- ALPER, Yusuf (2010). *Psikodinamik Açısından Haydar Ergülen ve Şiiri*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- ASILTÜRK, Baki (2006). *1980 Kuşağı Türk Şiirinin Poetikası*, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- ALTUNÖZ, Murat (2008). “Haydar Ergülen ile Söyleşi”, *KaraLama Dergisi*, sayı:2.
- ÇAKIR, Mehmet (2008). “Düzyazı Yazmanın İyi Tarafı, Şiiri Azaltması”, *Cumhuriyet Kitap*, 10 Nisan 2008.
- DOĞAN, Mehmet Can (2006). *Şair Sözü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DOĞAN, Mehmet H. (2001). *Yüzyılın Türk Şiiri (1900-2000)*, III. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ERGÜLEN, Haydar (2002). “Gözlüklü Şiir”, *Budala dergisi*, sayı:22.
- GÜL, Meltem (2007). Bir Algılama Ortamı Olarak Haydar Ergülen Şiirlerinin Görsel Kurgulamaya Dönük Etkilerinin Uygulama Çalışmaları İçinde İzlenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TURGUT, Engin (2005). “Şiir Kadar Derin, Aşk Kasar Güzel Bir Tanrı Yoktur”, *Cumhuriyet Kitap Eki*, 05.05.2005.
- YAZICI, Vedat (1982). “Haydar Ergülen’in Şiirinde Üç İzlek: Su, Çocuk ve Kadın”, (Kitaplar - Tenkit), *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ağustos 1982, C: XLV, S: 368, s. 123-124.
- YILDIRIM, Burak Bulut (2007). “Ülkemizde ‘Ölüm Bir Skandal’”, *Cumhuriyet Kitap Eki*, 01.02.2007.
- T., Baki Ayhan, Haydar Ergülen ile Söyleşi,
<http://www.yazimhane.com/modules.php?name=roportaj&op=viewarticle&artid=18> (ET:30 Aralık 2011)